

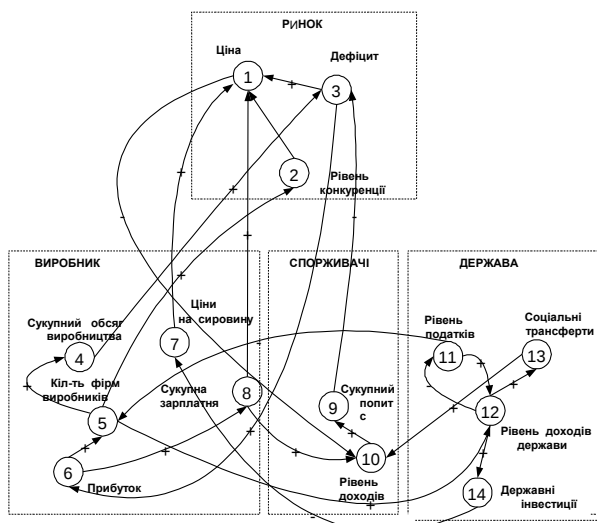

Рис. 3. Фрагмент когнітивної моделі ринкової ситуації

Якщо ввести поняття знака контура як добуток знаків вхідних його дуг, то можна обчислити всі впливи факторів один на одного і знайти всі контури з позитивним та негативним зворотним зв'язком. Якщо знак контура "+", то він здійснює позитивний зворотний зв'язок, якщо "-" негативний.

Вирішення проблеми підтримки прийняття рішень при використанні керованої когнітивної моделі сполучено з необхідністю вирішення двох завдань: прямої і зворотної. Пряме завдання полягає у визначенні вектора станів при заданому векторі управління. Зворотне завдання полягає в пошуку початкового вектора керуючих факторів при заданому векторі цілей. Вирішення зворотного завдання вказує, які з керуючих факторів варто задіяти для управління, наскільки й у якому напрямку повинен змінитися кожен з відібраних керуючих факторів при розробці стратегії соціально-економічного розвитку підприємства.

Отже, формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємства як соціально-економічної системи вимагає врахування певної кількості взаємопов'язаних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які мають як кількісний, так і якісний характер, внаслідок чого це завдання належить до типу слабкоструктурованих завдань.

Одним із підходів до вирішення цього завдання може бути використання когнітивного моделювання стратегічної ситуації з урахуванням її соціальних і економічних аспектів. Сутність когнітивного підходу до формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємства полягає в тому, що на основі аналізу думок експертів і осіб, які беруть участь у формуванні стратегії, буде створено структурний опис стратегічної ситуації у вигляді когнітивної моделі. Завдання підтримки прийняття рішень у когнітивному моделюванні визначається як формування стратегії переходу ситуації з поточного стану в цільовий. Використання систем когнітивного моделювання в процесі розробки стратегії підприємства надає можливість залучення до цього творчий потенціал осіб, які беруть участь у формуванні стратегії, розширює можливості досягнення цілей та інтересів підприємства.

Подальшим розвитком у даному напрямку є дослідження динамічних і рефлексивних аспектів розробки стратегії соціально-економічного розвитку підприємства.

Література: 1. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учеб. для вузов: Пер. с англ. / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд; [Под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1998. – 580 с. 2. Бланк И. А. Стратегия и тактика управления финансами. – К.: Ника – Центр, 1998. – 544 с. 3. Пономаренко В. С. Стратегічне управління розвитком підприємства. Навчальний посібник / В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Тридід. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 640 с. 4. Герасимчук В. Г.

Стратегія управління підприємством. Графічне моделювання. – К.: КНЕУ, 2000. – 360 с. 5. Спиркин А. Г. Основы философии: Учеб. пособие для вузов. – М.: Политиздат, 1988. – 244 с. 6. Саати Т. Л. Принятие решений. Метод анализа иерархий: Пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1996. – 320 с. 7. Робертс Ф. С. Дискретные математические модели с приложениями к социальным, биологическим и экономическим задачам. – М.: Наука, 1986. – 496 с. 8. Zhang W. R., Chen S. S., Bezdek J. C. Pool 2: A generic system for cognitive map development and decision analysis // IEEE Transaction on systems, man, and cybernetics. – 1989. – V.19. – №1. – P. 31 – 39. 9. Силлов В. Б. Принятие стратегических решений в нечеткой обстановке. – М.: ИНПРО-РЭС, 1995. – 228 с. 10. Таран Т. А. Ситуационное моделирование на основе качественных рассуждений // Искусственный интеллект. – 1996. – №1. – С. 102 – 114. 11. Кулинич А. А. Система моделирования плохо определенных нестационарных ситуаций // Труды второй международной конференции "Когнитивный анализ и управление развитием ситуации". – М.: ИПУ РАН, 2002. – С. 44 – 50. 12. Cartwright D., Harary F. Structural Balance: a Generalization of Heider's Theory // Psych. Rev., 63. – 1956. – P. 177 – 293. 13. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. – СПб.: Ювента, 1999. – 320 с. 14. Фон Нейман Дж. Теория игр и экономическое поведение / Фон Нейман Дж., О. Моргенштерн. – М.: Наука, 1970. – 756 с. 15. Форрестер Дж. "Динамика развития города". – М.: Прогрес, 1974. – 340 с.

Стаття надійшла до редакції
24.07.2006 р.

УДК 338.22

Дмитрієв І. А.

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

In the article the results of analysis of content of regularities and principles of program aimed business activity regulation are introduced.

Підприємництво як самостійний елемент ринкової економіки є одним із дієвих важелів вирішення таких економічних завдань, як сприяння структурній перебудові економіки, зміцнення економічної бази регіонів, швидке насичення ринку товарами та послугами, розвиток конкуренції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення експортних можливостей країни, забезпечення зайнятості значної частини населення. Важливе значення підприємництва викликає необхідність здійснення на державному рівні комплексу взаємопов'язаних заходів щодо забезпечення сприятливих правових і організаційно-економічних умов для його становлення й ефективного розвитку в Україні.

Одним з дієвих інструментів управління підприємницькими структурами є програмно-цільовий метод, дослідження якого присвячено значну кількість робіт [1 – 10], проте залишаються недостатньо вивченими сучасні закономірності та принципи його застосування.

Метою даної статті є представлення результатів дослідження щодо складу та змісту закономірностей і принципів програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю.

Державна система підтримки підприємництва складається з трьох основних аспектів: теоретичного, правового та організаційного [5, с. 144].

Теоретичний аспект полягає в розробленні сучасної концепції державної системи підтримки підприємництва. Ця концепція залежить від загального підходу до формування ринкової економіки в державі. Як показав історичний досвід, роль

держави в розвитку підприємництва є вирішальною. Однак проведений аналіз підприємницьких процесів в Україні дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на певну кількість заходів, які проводяться, та прийнятих нормативних документів, на сучасному етапі розвитку ринкових відносин багато питань щодо функціонування підприємницького сектору економіки ще не вирішено. Відсутність перспективної концепції не дозволяє розробити комплексні заходи щодо державної системи підтримки підприємництва [5, с. 144].

Правовий аспект системи підтримки підприємництва складається з документів, які регулюють процес підприємницької діяльності, та зі спеціальних нормативних актів, спрямованих на розвиток і стимулювання підприємництва. Серед важливих проблем підприємницької діяльності, що вимагають цілеспрямованої правової підтримки з боку держави, передусім, потрібно виділити податкову політику і податкове законодавство, інвестиційне законодавство, законодавство з метою протекціонізму окремим найбільш важливим галузям економіки та ін. Ці та багато інших проблем підтримки підприємництва законодавчо регулюються тільки в окремих документах, не отримуючи практичної реалізації в економічному житті країни [5, с. 144, 145].

Необхідність організаційного аспекту обґрунтовується тим, що розроблення теоретичних і правових питань державної системи підтримки підприємництва може принести реальні результати тільки за умови, якщо вся система державної підтримки буде забезпечена конкретними організаційними заходами, які полягають в насиченні території підприємницькою діяльністю, що на сучасному етапі розвивається у поєднанні з певними обмеженнями, які мають економічний, правовий, соціальний зміст. Дана проблема є найбільш складною, оскільки механізм реалізації державної підтримки підприємництва вимагає великої організаційної роботи, передусім, у регіонах. Загалом з даного аспекту проблеми можна виділити наступні основні організаційні сторони:

обґрунтування та прийняття загальнодержавної й регіональних програм підтримки підприємництва;

створення системи державних і суспільних структур щодо реалізації державних та регіональних програм підтримки підприємництва;

організація системи навчання, підготовки та перепідготовки кадрів для підприємницьких структур;

організація системи юридичного захисту підприємництва [5, с. 145, 146; 6, с. 5].

Саме процесам управління програмами у світовій практиці надається велика увага. Проте в Україні більшість розроблених і прийнятих на урядовому рівні програм розвитку підприємництва залишаються чинними лише на папері. Вважається, що основною причиною такого становища є недостатня фінансова обґрунтованість програмних рішень, брак коштів. Визнаючи вагомий негативний вплив вказаних факторів, потрібно при цьому зазначити, що недостатня увага до процесів управління програмами призводить до зниження ефективності їх реалізації навіть за наявності достатнього ресурсного забезпечення [4].

Важливими умовами ефективного використання програмно-цільових методів у розв'язанні проблем розвитку підприємницької діяльності слід вважати:

посилення уваги розробників програм до питань, пов'язаних з теорією та методологією їх розроблення;

визначення основних параметрів програм на основі порівняльного аналізу різних варіантів і вибору найраціональніших з них; формування програм (або підпрограм) управління процесами розроблення та реалізації програмних рішень [4, с. 273].

Як підтверджує практичний і теоретичний досвід, у процесі формування та розвитку системи програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю як єдине ціле у взаємозв'язку та взаємодії необхідно використовувати комплексний, системний та цільовий підходи [3, с. 45].

Комплексний підхід означає врахування в конкретних управлінських діях всього різноманіття чинників, що впливають або можуть вплинути на результати прийнятого рішення: організаційних, економічних, соціальних, правових і ін. Комплексність підходу забезпечує необхідну обґрунтованість рішень і прогноз їх можливих наслідків. З'являється також можливість сформувати раціональні організаційні форми управління, встановити ефективні форми впливу на учасників цих процесів. Реалізація комплексного

підходу неможлива без глибокого розуміння механізму управління підприємницькою діяльністю в поєднанні з усіма супутніми їй явищами та процесами. Невипадково програмно-цільове управління є однією з прогресивних організаційних форм, що дозволяють комплексно обґрунтовувати й реалізовувати сучасні плани розвитку підприємницької діяльності [3, с. 47].

Що стосується системного підходу, то він дозволяє проникнути в сутність зв'язків і відносин у процесі управління підприємницькою діяльністю і на цій основі знаходити найбільш ефективні варіанти їх організаційної побудови, розвитку та вдосконалення. Суть системного підходу полягає в переході від аналізу окремих елементів об'єкта управління та простих зв'язків між ними до вивчення складних утворень, що становлять сукупності безлічі різнопорядкових елементів, які пов'язані між собою єдиною метою. Вивчення складного об'єкта за відомостями про складові його ізольовані елементи далеко не завжди дає правильну загальну картину, оскільки властивості цілого залежать не тільки від властивостей складових його частин, а й від кількості та властивостей зв'язків між цими частинами. Крім того, в процесі управління підприємницькою діяльністю необхідний комплексний огляд ситуації, абстрагування від часткових особливостей процесу, що досліджується, з метою з'ясування головних напрямів його розвитку. В цьому випадку традиційні прийоми наукового дослідження, що включають всі форми аналізу, які призначені для пояснення дії цілого, виходячи з дії його частин, виявляються недостатніми. Системний підхід, навпаки, дозволяє абстрагуватися від частковості та розглядати будь-яке явище і всю сукупність явищ з одних позицій. Стосовно проблеми управління розвитком підприємницької діяльності він дає можливість вибрати більш ефективні форми процесу прийняття господарських рішень у цій сфері, упорядкувати структуру управління, підняти рівень і цілеспрямованість функціонування інформаційної бази та ін. [3, с. 47, 48].

Цільовий підхід, головним чином, ґрунтується на цільовій структуризації і є досить важливим для програмно-цільового управління. У цільовому підході центральне місце відводиться системі цілей, які спонукальним чином запускають весь механізм підприємницької діяльності [3, с. 48].

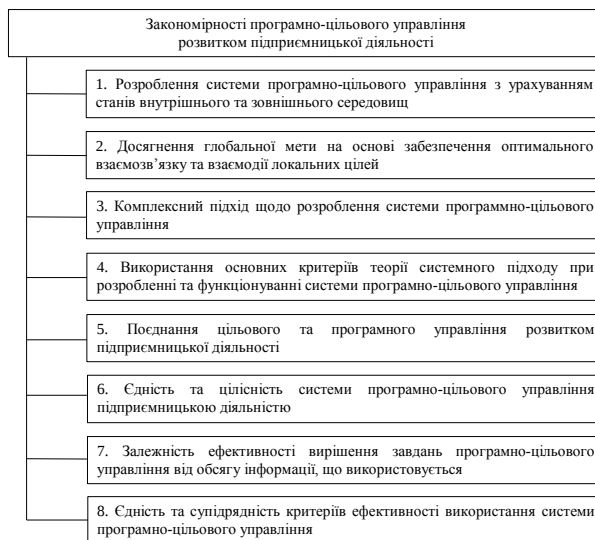

Рис. 1. Закономірності програмно-цільового управління розвитком підприємницької діяльності

Важливе значення має визначення основних закономірностей та принципів програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю.

На думку П. І. Кононенко, закономірності формування й розвитку програмно-цільового управління слід розглядати як сукупність найбільш суттєвих зв'язків і відношень системи, які забезпечують стійкі тенденції або спрямованості в різних її трансформаціях, у тому числі в контактах із зовнішнім середовищем. У першу чергу йдеться про закономірності, для яких характерний взаємовплив, тобто коли зміна форми та змісту

однієї будь-якої сукупності зв'язків та відношень у програмно-цільовому управлінні обов'язково викликає стійкі й визначені зміни інших його властивостей і функцій [3, с. 41]. Таким чином, під закономірностями програмно-цільового управління доцільно розуміти ряд важливих процесів і явищ, які часто повторюються обов'язково у взаємозв'язку та взаємодії. На рис. 1 наведені основні специфічні закономірності програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю, які властиві умовам ринкової економіки.

Перша закономірність полягає в тому, що система програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю не може бути розроблена і не зможе ефективно функціонувати, якщо в її основі не будуть встановлені взаємодіючі між собою кількісні та якісні параметри, що характеризують стан внутрішнього та зовнішнього середовища. Також при розробленні й функціонуванні системи програмно-цільового управління необхідно забезпечити досягнення глобальної мети підприємницької діяльності з урахуванням оптимального взаємозв'язку всієї системи локальних цілей (друга закономірність). Наступна (третя) закономірність пояснюється тим, що оптимальне розроблення і функціонування системи програмно-цільового управління розвитком підприємницької діяльності висуває обов'язкову необхідність врахування всього комплексу складових на основі комплексного підходу, який дозволяє вирішувати дану проблему з урахуванням всіх її аспектів: економічних, соціальних тощо вимагає використання критеріїв теорії системного підходу при розробленні та функціонуванні системи програмно-цільового управління, які дозволяють абстрагуватися від частковості й розглядати будь-які явища та всю їх сукупність з одних і тих же позицій. П'ята закономірність відображає особливості цільового та програмного управління підприємницькою діяльністю, обґрунтування нових підходів, що дають можливість забезпечити їх поєднання. Система програмно-цільового управління також повинна володіти організаційною та функціональною єдністю (шоста закономірність). У ній мають бути всі елементи, об'єктивно необхідні для досягнення цілей і вирішення завдань управління розвитком підприємницької діяльності. Єдність системи програмно-цільового управління означає, що вона повинна бути побудована на основі єдиних принципів, підходів та інтересів. Сьома закономірність вказує на наявність стійких зв'язків і залежностей, які існують у процесі функціонування системи програмно-цільового управління між якістю розв'язання завдань і обсягом інформації, що використовується при цьому. Восьма закономірність фіксує, що значущість всякої дії, яка планується, залежить від того, наскільки вона відповідає поставленим цілям, що і відбивається в критерії ефективності. Враховуючи, що кожна інстанція керується своїми локальними цілями, не можна виробити деякий універсальний критерій ефективності, який міг би характеризувати ступінь досягнення цілей на будь-якому рівні управління. Дана закономірність вимагає єдності та суспільності критеріїв ефективності, що використовуються, а для цього локальні критерії (критерії оцінки часткових заходів) повинні вітатися з критеріїв, які використовуються на більш високих рівнях [3, с. 42 – 44].

Принципи програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю, які є основними положеннями, що повинні бути враховані на сучасному етапі розвитку економіки України, подані на рис. 2.

Принципи програмно-цільового управління розвитком підприємницької діяльності	
1.	Багатофункціональність
2.	Цільова орієнтація на результати техніко-економічних та соціальних цінностей
3.	Колегіальність
4.	Цільова наукова стратегічна обґрунтованість
5.	Поєднання прав, обов'язків та відповідальності
6.	Оптимальна інтеграція та дезінтеграція взаємодіючих елементів
7.	Цільова координація функціонуючих елементів
8.	Оптимальне регулювання у використанні ресурсів
9.	Постійний аналіз наявного досвіду програмно-цільового управління

Рис. 2. Склад принципів програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю

Перший принцип вказує на необхідність обов'язкового використання гнучких багатофункціональних підходів при проектуванні та функціонуванні системи програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю. Наступний принцип відображає вимоги щодо розроблення проекту системи програмно-цільового управління з використанням сучасних методів техніко-економічного обґрунтування, які враховують систему економічних і соціальних цінностей. Третій принцип вказує на необхідність наявності широкої колегіальності при прийнятті рішення з розроблення та функціонування системи програмно-цільового управління. Обґрунтування стратегій системи програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю вимагає широкого використання наукових підходів (четвертий принцип). П'ятий принцип відображає необхідність забезпечення оптимального поєднання функціональних прав, обов'язків і відповідальності при розробленні та функціонуванні системи програмно-цільового управління. Наступний (шостий) принцип вказує на важливість оптимальної інтеграції та дезінтеграції при проектуванні й функціонуванні системи програмно-цільового управління. Мається на увазі об'єднання та роз'єднання функціонуючих елементів системи програмно-цільового управління залежно від конкретних обставин. Сьомий принцип підкреслює важливість координації функціонування елементів системи програмно-цільового управління підприємницькою діяльністю із забезпеченням їх взаємозв'язку та взаємодії. Восьмий принцип свідчить про необхідність регулювання оптимального використання ресурсів з метою забезпечення ефективного розвитку підприємницької діяльності. Останній (дев'ятий) принцип полягає в постійному аналізі наявного досвіду програмно-цільового управління, оскільки світ має динамічну природу, і врахування можливих змін і підходів є певною запорукою ефективності використання обмежених ресурсів. Тому не випадково у світі приділяється велика увага як розробленню та реалізації міжнародних програм розвитку підприємництва, так і постійному обміну досвідом державної національної політики розвитку підприємництва та підготовці відповідних міжнародних рекомендацій.

Таким чином, закономірності та принципи використання програмно-цільового методу управління важливо враховувати та впроваджувати з метою його коректного використання. Наведені результати є основою для подальшого розвитку теоретико-методичного забезпечення вдосконалення управління підприємницькими структурами.

Література: 1. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку: Монографія. — Вінниця: Універсум-Вінниця, 2005. — 262 с. 2. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності: Економіко-правовий аспект. — К.: Атіка, 2005. — 432 с. 3. Кононенко П. І. Стратегічне програмно-цільове управління виробництвом / М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2003. — 272 с. 4. Кредісов В. А. Підприємництво — вирішальний фактор розвитку країн з перехідною економікою. — К.: Знання України, 2003. — 328 с. 5. Бутенко А. І. Приоритеты развития предпринимательского сектора национальной экономики. — Одесса: Институт проблем экономики-экологических исследований НАН Украины, 2003. — 192 с. 6. Саенко Г. В. Современные организационные условия развития предпринимательства в регионе / Г. В. Саенко, О. В. Иванова, В. Г. Саенко. — Луганск: ЛГПУ им. Т. Г. Шевченко, 2001. — 156 с. 7. Саниахметова Н. А. Предпринимательское право Украины: Учебное пособие. — Харьков: Одиссей, 2004. — 800 с. 8. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства / А. С. Соснин, П. Я. Прыгунов. — К.: Изд. Европейского университета, 2002. — 556 с. 9. Тарануха Ю. В. Предприятие и предпринимательство в трансформируемой экономике. — М.: Изд. "Дело и сервис", 2003. — 368 с. 10. Шевеленко С. Д. Підприємництво і підприємницька діяльність / С. Д. Шевеленко, І. І. Федів. — К.: Вища школа, 1997. — 224 с.

Стаття надійшла до редакції
27.07.2006 р.